

Zbigniew Ziolo

Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej

Instytut Geografii

Akademia Pedagogiczna, Kraków

Kształcenie nauczycieli do nauczania przedsiębiorczości na specjalności „geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną” w Akademii Pedagogicznej w Krakowie

W celu podniesienia efektywności transformacji gospodarki narodowej, poprzez racjonalne wdrażanie reguł rynkowych, niezbędnym warunkiem jest przygotowanie społeczeństwa do nowych zachowań, które rozumie mechanizmy współczesnych tendencji procesu rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturowego. Nowe reguły opierają się głównie o zasady konkurencyjnego zachowania na rynku nie tylko określonych produktów, przedsiębiorstw produkcyjnych, czy usługowych, ale także jednostek ludzkich i przedstawicieli różnych szczebli układów samorządowych (lokalnych, ponadlokalnych, subregionanych, regionalnych). Nowe warunki kształtowania gospodarki rynkowej wymagają więc od społeczeństwa i poszczególnych osób przyswojenia nowych zasad zachowań, które pomogą im nie znaleźć swoje miejsce na konkurencyjnym rynku pracy, niezależnie od zdobytej kwalifikacji zawodowych czy spełnianych funkcji społecznych, a także rozwijać działalność gospodarczą, czy skutecznie zarządzać określonymi podmiotami gospodarczymi czy instytucjami. Dlatego obok dbałości o podniesienia poziomu edukacyjnego społeczeństwa w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej, czy zarządzania różnego typu podmiotami gospodarczymi, jako bardzo trafną decyzję należy uznać wprowadzenie do nauczania treści z zakresu przedsiębiorczości w gimnazjum oraz – na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej – nowego przedmiotu nauczania jakimi są podstawy przedsiębiorczości. Warunkiem powodzenia realizacji tych nowych zadań na polu edukacji szkolnej, jest wcześniejsze przygotowania nauczycieli do nauczania tego nowego przedmiotu. Zadania te podjęto w Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, w powołanym z dniem 1 stycznia 2001 r. Zakładzie Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Instytutu Geografii. W roku akademickim 1999/2000 na ramach studiów geograficznych uruchomiono tu nową specjalność – geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną, która wśród studentów cieszy się dużą popularnością. Treści kształcenia geograficznego, wśród których, obok przedmiotów geograficznych, znaczącą rolę odgrywa blok przedmiotów pedagogiczno-psychologicznych, a także ekonomia i statystyka stwarzają dobrą podstawę do kształcenia nauczycieli przedsiębiorczości.

Wskazuje na to sylwetka nauczyciela geografii – absolwenta Akademii Pedagogicznej¹. Opracowanie jej zostało dokonane w ramach realizowanego problemu badawczego²

¹ Z. Ziolo: Sylwetka nauczyciela geografii – absolwenta Wyższej Szkoły Pedagogicznej [w:] Geografia przemysłu w akademickim kształceniu nauczycieli (red. Z. Ziolo), Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Nauczycielskich. Materiały i Sprawozdania nr 14, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1987, s. 65-66. Sylwetka ta była prezentowana i dyskutowana na ogólnopolskiej konferencji naukowej

oraz nawiązywało do oczekiwań absolwentów geografii AP, którzy obok pracy dydaktyczno-wychowawczej w instytucjach edukacyjnych, zajmują także często znaczące pozycje w administracji publicznej i działalności samorządowej (m.in. pracownicy organów centralnych, wojewodowie, wójtowie, radni różnych szczebli organów samorządowych, posłowie na sejm, dyrektorzy firm czy działacze samorządowi).

W konsekwencji analizy literatury przedmiotu oraz przeprowadzonych szerokich badań empirycznych przyjęto, iż w wyniku ukończenia 5-letnich studiów, napisaniu pracy magisterskiej i złożeniu egzaminu magisterskiego, absolwent geografii Akademii Pedagogicznej powinien posiadać:

Znajomość:

- szczegółowych treści poszczególnych dyscyplin geografii fizycznej, społeczno-ekonomicznej i regionalnej, podstaw nauk geologicznych, psychologicznych, społecznych oraz podstawy dydaktyki geografii dla edukacji w różnych typach szkół;
- metodologii geografii, regionalizacji, statystyki oraz podstaw elektronicznej techniki obliczeniowej – umożliwiające własny rozwój naukowy w wybranej przez siebie szczegółowej dyscyplinie naukowej;
- mechanizmów wzrostu i rozwoju społeczno-gospodarczego i przyrodniczego różnej skali systemów przestrzennych (od skali lokalnej poprzez skalę ponadlokalną, subregionalną po skalę regionalną) – w celu tworzenia i organizowania własnego warsztatu naukowo-badawczego oraz dydaktycznego;
- podstaw racjonalnego wykorzystania i kształtowania środowiska przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego – dla wydawania opinii pod tym względem władzom lokalnym i regionalnym w swoim miejscu pracy zawodowej.

Umiejętności:

- projektowania, planowania i realizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej w różnych typach szkół oraz w środowisku rodzinnym i lokalnym;
- organizacji, tworzenia i doskonalenia własnego warsztatu pracy dydaktycznej i wychowawczej w procesie nauczania geografii i w realizacji zadań związanych z pracą poza-lekcyjną;
- organizacji własnego warsztatu naukowego dla potrzeb szkoły, środowiska lokalnego i regionalnego (gromadzenie informacji, opisu zdarzeń, analizowania i systematyzowania materiałów empirycznych), a także dla celów planowania i projektowania lokalnych i regionalnych układów przestrzennych oraz działania na różnych szczeblach władzy publicznej, czy w charakterze członka terytorialnych organów władzy samorządowej;

Biegłości w:

- rozwiązywaniu problemów dydaktyczno-wychowawczych w procesie nauczania geografii;
- posługiwaniu się literaturą, źródłami statystycznymi, ogólnymi i specjalistycznymi opracowaniami kartograficznymi, wybranymi instrumentami (teodolit, niwelator, busola), komputerem oraz podstawowymi programami dydaktyczno-informatycznymi;
- opisywaniu i interpretacji procesów fizyczno-geograficznych w bezpośrednich badaniach terenowych;

w Krakowie w 1987. Zaproponowana sylwetka została przyjęta jako sylwetka nauczyciela geografii i geografa [w:] Licińska D., Werwicki A, Wprowadzenie do charakterystyki zawodowej nauczycieli geografii, Centrum Doskonalenia Nauczycieli im. W. Spasowskiego w Warszawie, Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Warszawa 1989.

² Problem badawczy „Unowocześnienie kształcenia nauczycieli geografii na poziomie akademickim” Resortowy Program Badań Podstawowych nr III. 30. IX (koordynator II° Z. Ziolo), w ramach programu „Unowocześnienie procesu dydaktycznego – model dydaktyk szczegółowych” (koordynator I^o B. Niemierko).

- badaniu i projektowaniu systemów społeczno-gospodarczych w skali lokalnej i regionalnej;
- badaniu wzajemnych relacji poszczególnych elementów przestrzeni geograficznej (przyrodniczej, społeczno-gospodarczej, kulturowej) dla celów dydaktycznych, kształcących oraz praktyki gospodarczej, szczególnie ochrony środowiska naturalnego.

Ogólnie rzecz ujmując, absolwent geografii Akademii Pedagogicznej powinien:

- umieć realizować w procesie dydaktycznym cele poznawcze, kształcące i wychowawcze;
- rozwijać własny warsztat pracy dydaktycznej i naukowej (co m.in. związane jest z awansem zawodowym);
- być zaangażowany w problematykę kształtowania przestrzeni geograficznej (przyrodniczej, społecznej, gospodarczej, kulturowej) oraz ochronę środowiska przyrodniczego i kulturowego w skali lokalnej i regionalnej; w tym zakresie powinien być ekspertem dla odpowiednich szczebli władz administracyjnych, samorządowych, zwłaszcza danego układu lokalnego.

Dotychczasowe treści kształcenia, realizujące zarysowaną sylwetkę absolwenta, dają więc dobrą podstawę dla rozwijania nowej specjalności. W procesie kształcenia nauczycieli przedsiębiorczości przyjęto dodatkowe cele, których realizacja pozwala na jej uzupełnienie poprzez opanowanie:

- umiejętności analizy i rozumienia podstawowych zjawisk, instrumentów i mechanizmów ekonomicznych występujących we współczesnych systemach zarządzania gospodarką i firmą w historycznym procesie wzrostu i różnicującej się przestrzeni geograficznej;
- metod analizy z zakresu rozumienia zachodzących procesów globalizacji gospodarki światowej i integracji gospodarki europejskiej;
- umiejętności oceny najważniejszych zmian gospodarczych dokonujących się na świecie, a na tym tle zmian w polskiej gospodarce;
- kształtowania umiejętności zachowania konkurencyjnego młodzieży w szkole, na rynku pracy i firmie;
- umiejętności kształtowanie wśród uczniów ducha przedsiębiorczości, a także umiejętności kreowanie własnej kariery zawodowej w oparciu o indywidualne predyspozycje, zmieniającą się sytuację gospodarczą w Polsce, integrującą się Europie i gospodarce światowej.

Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej został powołany w wyniku: wcześniejszego podjęcia odpowiedniej problematyki badawczej i uzyskanych wyników związanych z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną³ oraz podjętych prac badawczych i dydaktycznych niezbędnych do realizacji treści z zakresu przedsiębiorczości w edukacji na poziomie gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym⁴.

³ Dotyczących m.in. kształtowania się indywidualnej działalności gospodarczej, rynku pracy, kształtowania się załóg przedsiębiorstw przemysłowych, bezrobocia, procesów transformacji przemysłu, przemian sieci szkolnictwa i kształcenia młodzieży, procesów globalizacji i integracji europejskiej.

⁴ Pracownicy zakładu Z. Makiela i T. Rachwał opracowali program kształcenia w szkole ponadgimnazjalnej, który został zaakceptowany do nauczania przez MENiS (*Podstawy przedsiębiorczości. Program nauczania dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Wydawnictwo Nowa Era, Warszawa 2002), podręcznik dla ucznia (*Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, wydanie czwarte zm., Wydawnictwo Nowa Era 2005), zeszyt ćwiczeń dla ucznia (*Podstawy przedsiębiorczości. Zeszyt ćwiczeń dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, wydanie czwarte zm., Wydawnictwo Nowa Era 2005) i podręcznik nauczyciela (*Podstawy przedsiębiorczości. Poradnik metodyczny dla nauczycieli liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, wydanie drugie zm., Wydawnictwo Nowa Era 2003), scenariusze lekcji (*Podstawy przedsiębiorczości. Scenariusze zajęć edukacyjnych dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Wydawnictwo Nowa Era 2003) oraz

Do realizacji założonych celów nawiązuje problematyka badawcza pracowników Zakładu Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej⁵, która obejmuje:

- teoretyczne problemy kształtowania się przestrzeni geograficznej i rozwoju gospodarki przestrzennej,
- modelowanie funkcjonowania różnej skali układów przestrzennych (struktur regionalnych, przedsiębiorstw przemysłowych),
- kształtowanie się obszarów transgranicznych Polski i Ukrainy,
- procesy kształtowania się wiodących światowych korporacji przemysłowych,
- procesy transformacji przedsiębiorstw przemysłowych, gospodarki lokalnej i regionalnej na tle procesów globalizacji i integracji europejskiej,
- kształtowania się indywidualnej działalności gospodarczej w układach lokalnych i regionalnych,
- uwarunkowania i strategie rozwoju społecznego, gospodarczego i kulturowego układów lokalnych i regionalnych,
- kształtowanie się infrastruktury techniczno-ekonomicznej i społecznej,
- prace badawcze związane z wdrażaniem do procesu dydaktycznego w szkole nowego przedmiotu – podstawy przedsiębiorczości,
- doskonalenie treści kształcenia studentów na poziomie akademickim w ramach specjalności geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną.

Dla realizacji założonych zadań w procesie kształcenia studentów specjalności geografia z przedsiębiorczością i gospodarką przestrzenną obok realizowanych przedmiotów geograficznych, wprowadzono także nowe przedmioty, które znacznie rozszerzają ich wiedzę ekonomiczną, a to: elementy prawa administracyjnego i gospodarczego, gospodarkę finansową, politykę gospodarczą i społeczną, zarządzanie firmą, planowanie przestrzenne, zarządzanie edukacją, zarządzanie rozwojem lokalnym i regionalnym, dydaktyka przedsiębiorczości oraz praktyki specjalistyczne. Na przedmiotach tych realizowane są wybrane treści nawiązujące do potrzeb edukacyjnych na poziomie gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym. Treści kształcenia niektórych przedmiotów obejmują:

Polityka ekonomiczna: uwarunkowania, cele, zadania i dziedziny polityki ekonomicznej; procesy rozwoju gospodarczego, polityka przebudowy struktur przemysłowych, rolniczych i gospodarki żywnościowej; polityka pieniężno-kredytowa; polityka budżetowa; polityka dochodów; polityka inwestycyjna; rola polityki naukowej i innowacyjnej w procesach transformacji gospodarczej; procesy transformacji gospodarki krajowej i światowej; problemy budowy strategii rozwoju.

Polityka społeczna: podstawowe pojęcia polityki społecznej, cele zadania i dziedziny polityki społecznej, instrumenty starowania procesami społecznymi; dystans cywilizacyjny w układzie światowym, europejskim, krajowym; polityka demograficzna i kształtowanie korzystnych struktur ludnościowych; polityka wobec rodziny; cele i zadania polityki edukacyjnej; polityki kształtowania rynku pracy oraz przeciwdziałanie bezrobociu; działania na rzecz ochrony zdrowia; zagadnienia patologii społecznej i metody zapobiegawcze.

Zarządzanie firmą: prawne podstawy lokalizacji, formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw, struktura zarządzania, organizacja działalności produkcyjnej i zmiany funkcjonowania; efektywność gospodarcza i finansowa; majątek i działalność inwestycyjna; zasady analizy strategicznej, jej typy i pozycja konkurencyjna; kultura przedsiębiorstwa; ponadnarodowe korporacje i ich wpływ na zachowanie polskich firm.

słownik (*Podstawy przedsiębiorczości. Słownik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Wydawnictwo Nowa Era 2004). T. Rachwał jest także (wspólnie z D. Śrutowską) redaktorem multimedialnego CD-ROM do podstaw przedsiębiorczości (*Podstawy przedsiębiorczości. Multimedialny CD-ROM dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Wydawnictwo Nowa Era, Young Digital Poland, 2005).

⁵ Por. prace: M. Borowiec, R. Fedan, Z. Makiela, T. Rachwał w niniejszym tomie.

Planowanie przestrzenne: podstawowe cele planowania przestrzennego; przestrzeń jako kategoria zespołu wartości przyrodniczych, społecznych, gospodarczych i kulturowych; polityka regionalna i lokalna jako przesłanki planowania przestrzennego; instrumenty prawne, etapy budowy planu, zasoby informacyjne do budowy planu; konstrukcja planu miejscowego, konflikty, planowanie intraregionalne na szczeblu krajowym i międzynarodowym.

Zarządzanie edukacją: cele i zadania; współczesna organizacja polskiego systemu edukacyjnego na tle systemów państw rozwiniętych; instrumenty prawne zarządzania szkołą jako elementem systemu edukacyjnego; etyka zarządzania i zawodu nauczyciela; doskonalenie i doskonalenie; rola edukacji w kształtowaniu społeczeństwa opartego na wiedzy (społeczeństwo fazy informacyjnej); analiza ekonomiczna i zarządzanie finansami w edukacji; podstawy prawne funkcjonowania nauczyciela.

Zarządzanie rozwojem lokalnym i regionalnym: rozwój samorządu terytorialnego w Polsce i na świecie; instrumenty prawne rozwoju lokalnego i regionalnego; działania na rzecz rozwoju społecznego, gospodarczego i kulturowego w strukturach samorządowych; koordynacja działań podmiotów gospodarczych w układzie lokalnym i regionalnym; metody pobudzania rozwoju i działalności gospodarczej małych firm; specjalizacja i równoważenie rozwoju gminy, powiatu i województwa; zasady i cele polityki rozwoju lokalnego i regionalnego; polityka lokalna i regionalna Unii Europejskiej; Budowa strategii rozwoju gminy i województwa, europejskie programy rozwoju lokalnego i regionalnego.

Przedstawione treści kształcenia wybranych przedmiotów ekonomicznych nakładają się na treści kształcenia geograficznego takich przedmiotów jak: geografia przemysłu, transportu i usług, geografia rolnictwa, geografia ludności i osadnictwa, metody analizy regionalnej, metodologię geografii a także blok przedmiotów z zakresu geografii fizycznej. Wydaje się, iż przekazywana wiedza geograficzna uzupełniona wybranymi treściami wiedzy ekonomicznej daje studentom naszej specjalizacji, wymagane kwalifikacje do nauczania na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej przedmiotu podstawy przedsiębiorczości⁶.

⁶ Będziemy bardzo wdzięczni za ewentualne sugestie dotyczące dalszego doskonalenia naszego programu kształcenia nauczycieli do nauczania przedsiębiorczości na e-mail: ziolo@ap.krakow.pl